

پیامدهای فضایی اقتصاد غیر رسمی مرزی

در شهرستان مرزی بانه – کردستان

رضا خیرالدین^۱ Reza_Kheyroddin@iust.ac.ir

مهدی رازپور^۲ Mehdi_Razpour@arch.iust.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۱۵

چکیده

با تحولات اخیر ایران، سازمان فضایی و در راستای آن پراکندگی جمعیتی کشور به شدت تحت تأثیر قرار گرفته‌ابه نحوی که از نظر آمایش فضایی، رابطه میان انسان، فعالیت و سرزمین مدام در حال تغییر بوده است. نتیجه این روند، تحرکات شدید جمعیتی، عدم پایداری سکونتی و برهم خوردن تعادل‌های منطقه‌ای بوده است.

این مسئله در مناطق مرزی کشور به دلیل دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی و در نتیجه جدا افتادگی و گسستگی فضایی میان مناطق مرزی و مناطق داخلی کشور و گسستگی میان اقتصاد مناطق مرزی و مناطق داخلی کشور، چالش‌هایی جدی‌تر را در مقایسه با مناطق دیگر کشور بوجود آورده است. شهرستان مرزی بانه که طی دهه اخیر بنا به وجود اقتصاد غیررسمی کوله‌بری، به درگاهی برای ورود و خروج غیررسمی کالا (قاچاق کالا) در مرز ایران-عراق تبدیل شده است، حوزه جذب توریست خود را به سرتاسر کشور گسترش داده است.

در این پژوهش فرصت‌ها و چالش‌های مرتبط با تبادلات غیر رسمی مرزی از جمله وابستگی معیشت مردم بومی به میزان مبادله غیررسمی کالا و حضور توریست تجاری، کاهش امنیت جانی برای کوله‌بران حین جابجایی غیررسمی کالا از مرز و.. بعنوان چالش مطرح و فراهم آمدن زمینه‌های توسعه از درون به عنوان فرصت در تحولات شهر بانه مورد تحلیل واقع شدند.

---

۱. عضو هیئت علمی و استادیار گروه شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی منطقه‌ای دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران

این مطالعه به صورت توصیفی - تحلیلی بوده و در تجزیه و تحلیل اطلاعات از تکنیک سوات (SWOT) استفاده شده است. نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که هر چند مبادلات غیر قانونی کالا و فرصت‌های جذب سرمایه ناشی از آن، مواهبی برای بهبود وضعیت شهر بانه محسوب می‌شود اما بدلیل عدم پایداری ناشی از احتمال تغییر وضعیت، جز عامل محرکی در بخش‌های مختلف توسعه نمی‌توان بدان متکی شد.

کلمات کلیدی: توریسم تجارت غیر رسمی مرزی، فرصت و چالش، توسعه از درون، تحولات شهرستان بانه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

اقتصاد غیررسمی موجود در مناطق حاشیه‌ای کشور و پیامدهای فضایی آن از جمله مسائل اساسی کشور است که به ندرت در برنامه‌ریزی‌های اخیر ملی و منطقه‌ای به آن توجه شده است. گاه در تحلیل این مسئله ریشه مشکل‌ها رها می‌شود و به رفتار اقتصادی گریزناپذیر مرزنشینانی توجه می‌شود. نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های اشتغال و درآمد مهم‌ترین عاملی است که بیشتر استان‌های مرزی گرفتار آن‌اند که پیامدهایی چون فقر، عدم وجود امنیت، نبود شاخص‌های حداقل کیفیت زندگی، مهاجرت و قاچاق را در پی دارد. چنین امری ساکنان این مناطق را واداشته است تا شیوه‌های کسب و کار و بهره‌گیری از موقعیت مرزی خود را متنوع سازند. این فعالیت‌ها چه به صورت رسمی و چه غیررسمی، تأثیرات عمیقی را بر ساختار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و فضایی مناطق مرزی برجای می‌گذارد. شکل‌گیری مراکز تجاری و مالی گوناگون همچون پاساژها و بانک‌ها، تغییر نقش شهر از اداری - سیاسی به تجاری و خدماتی، رونق سکونت‌گاه‌های روستایی مرزی به عنوان مراکز بارانداز کالاهای وارداتی غیر رسمی و افزایش جمعیت آن‌ها، افزایش شاغلان بخش خدمات و رونق فرصت‌های شغلی مرتبط با این فعالیت‌ها، افزایش توریسم تجاری و ... از جمله اثرات وجود فعالیت‌های اقتصادی چه به صورت رسمی و چه غیر رسمی در مناطق مرزی است. اما این رویه به دلایل متعدد اقتصادی چندان پایدار نبوده و رشد و توسعه متوازن را به ارمغان نخواهد آورد. رشد و رونق مناطق مرزی از درون، بالا رفتن درآمد سرانه مرزنشینان با اتکا به صنعت و کشاورزی و نیز برقراری امنیت، با توجه به قرار داشتن آنها در حاشیه توسعه کشور، از دیگر نتایج فعالیت‌های اقتصاد سالم مرزی در این مناطق است. ورود کالا بصورت رسمی و غیررسمی در مناطق مرزی و تلمبار آنها در سکونت‌گاه‌های منطقه به خودی خود اثر مثبتی برای توسعه منطقه‌ای ندارد. مهم‌تر از آن، توریسم تجاری و آورده مالی آنها است که محرک اصلی فعالیت‌های اقتصادی مرزنشینان و توسعه منطقه مرزی است. جمعیت بسیار زیادی هر ساله برای خرید کالاهای وارداتی با نرخی کمتر، وارد شهر بانه می‌شوند. در کنار جذب کاذب اقتصادی که در چند سال گذشته در شهرستان مرزی بانه شدت گرفته است، طبیعت بکر و

جنگلی آن و نیز امکان بهره‌گیری از منابع آبی سطحی و زیرزمینی غنی، از مزایای مهم منطقه بانه است که می‌تواند به عنوان پتانسیلی در جهت تقویت و پایدار نمودن صنعت توریسم تجاری شهرستان مؤثر واقع شود.

۲. بیان مسئله

علیرغم انجام برنامه‌های توسعه در کشورها و جوامع در حال توسعه یا جهان سوم، تابه حال انجام این طرح‌ها آنگونه که شایسته است، از بهره‌وری مطلوب برخوردار نبوده است. در یک تحلیل کلی می‌توان اکثر این مطالعات را مخصوصاً در سطح کشور ایران، متکی به رهیافت نخبه‌گرایانه از بالا به پایین، ناآگاهی و شناخت نا کافی ابعاد پیچیده و کیفی جامعه تحت توسعه، بی‌توجهی به نسخه‌های نوین توسعه و بی‌توجهی به نقطه‌نظرات و معرفت و دانش محلی - بومی دانست. در واقع مطالعات و طرح‌های توسعه دارای نواقص کیفی - انسانی بوده‌اند. این نواقص باعث شد علی‌رغم برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های توسعه، کمترین مطلوبیت و بهره‌وری، مخصوصاً در مناطق حاشیه‌ای مرزیرا کاهش داده، و تا حدودی به اتلاف هزینه‌های انسانی - اقتصادی منتهی شوند که شاید با کمترین هزینه‌های مصروفی، می‌توانست مسیر و روند توسعه در این جامعه را تسریع و تسهیل بخشد.

علمی بودن، کیفی بودن، تحلیلی بودن، هدفمند بودن و مردم‌گرا بودن طرح‌های توسعه باید از مختصات برنامه‌های توسعه در کشور باشند. مطالعه حاضر سعی کرده است به صورتی تحلیلی و مو شکافانه با توجه به مختصات متمایز و خاص منطقه مرزی بانه، به شناسایی جریان‌هایی بپردازد که در چند سال اخیر باعث بروز پیامدهای اقتصادی و فضایی قابل توجهی در منطقه مرزی بانه شده است. جریان‌های پولی و کالایی رسمی و غیررسمی وابسته به مرز در منطقه بانه از یک‌سو و توریسم تجارت مرزی از دیگر سو دو عامل متقابل و کلیدی در تحولات اخیر منطقه مرزی بانه بوده‌اند. وجود این عوامل در شهرستان بانه همچون شمشیری دولبه است که در صورت برنامه‌ریزی، مدیریت و پایش صحیح آنها می‌توان زمینه‌های رونق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و توسعه پایدار از درون را برای شهرستان متصور شد، لیکن عدم فهم پایه‌ای

این ارزش‌ها، می‌تواند وزنه عوامل ناپایدار کننده این عوامل را سنگین‌تر کند و باعث افزایش ناامنی، بروز اقتصاد ناپایدار مرزی، بیکاری و ... شود.

۳. روش تحقیق

مصادیق این پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و برداشت‌های میدانی به دست آمده‌اند. این مطالعه بصورت توصیفی و تحلیلی انجام شده است. در ادامه به منظور تحلیل استراتژیک فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی توسعه اقتصادی و توریسم تجاری منطقه، از تکنیک SWOT استفاده شد. در این تکنیک، عوامل داخلی و خارجی که به نفع و یا به ضرر فرآیند رسیدن به هدف پژوهش عمل می‌کنند، شناسایی و تدوین می‌شوند.

با التقاط دو به دوی عوامل داخلی و خارجی، استراتژی‌ها حوزه برنامه‌ریزی، حوزه تهاجم، حوزه تدافع و حوزه بحرانی به عنوان ملاک عمل استخراج می‌شوند. جدول زیر چگونگی برخورد عوامل و نتایج آن را نشان می‌دهد.

جدول ۱. ساختار جدول سوات، ارتباطات متقابل نقاط قوت، ضعف،

فرصت و تهدید و راهبردهای استخراجی

ضعف‌ها (Weaknesses)	قوت‌ها (Strengths)	
حوزه استراتژی‌های تهاجمی (استفاده از فرصت‌های بیرونی برای تهاجم به ضعف‌های درونی)	حوزه برنامه‌ریزی (با کمترین مخاطرات، چگونه می‌توانیم قوت‌ها را با استفاده از فرصت‌ها به کار ببریم)	(Opportunities) فرصت‌ها
حوزه بحرانی (با بیشترین مخاطرات، چگونه باید نقاط ضعف‌ها و تهدیدها را معرفی کنیم)	حوزه استراتژی‌های تدافعی (استفاده از نقاط قوت درونی برای دفاع در مقابل تهدیدها بیرونی)	(Threats) تهدیدها

۴. مبانی نظری

۴-۱. صنعت توریسم و گردشگری

بسیاری از دولت‌ها در سرتاسر جهان، به نقش و اهمیت گردشگری به عنوان منبعی برای

ایجاد درآمد و اشتغال پی برده‌اند. در نتیجه بسیاری از آنان مناسباتشان را برای بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی این صنعت توسعه داده‌اند (Reid, L.J., S.L.J. Smith and R. McCloskey, 2007). بر اساس چهار دهه تحقیقات بانک جهانی، گردشگری به عنوان اهرمی قدرتمند در الگو واره توسعه مورد تأیید قرار گرفته است، به طوری که مروری بر مبانی نظری صنعت گردشگری، نقش این صنعت را به عنوان عاملی تأثیرگذار بر توسعه نشان می‌دهد. (Hawkins, 2007, 350). گردشگری می‌تواند باعث افزایش درآمد مردم در مقصد شود، زیرا پولی که گردشگران در مقصد خرج می‌کنند، درآمد را بالا می‌برد و با وضع مالیات نیز موجب افزایش پایه‌های مالیاتی در کشور می‌گردد. گردشگری همچنان می‌تواند بر محیط نیز تأثیرات مثبت یا منفی بگذارد. با استفاده از درآمدی که از گردشگری به دست می‌آید، می‌توان به حفظ و بهسازی و بازسازی محیط‌های گردش پذیر پرداخت. ورود مسافر یا گردشگر به هر مکان، موجب افزایش درآمد می‌شود و بودجه لازم برای حفظ آثار تاریخی و به طور کلی محیط گردشگر پذیر به دست می‌آید (گی. چاک، ۱۳۸۲: ۳۲۰). در عصر جدید گردشگری به مثابه صنعتی موثر و تأثیرگذار بر جوامع توانسته است توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را به خود جلب کند. این صنعت فعالیتی گسترده است که تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی مهمی را با خود به همراه دارد و هر یک در جای خود قابل بحث و بررسی است (علیزاده، ۱۳۸۲، ۵۷). در بسیاری از کشورهای جهان که به توسعه گردشگری پرداخته‌اند، تأثیرات در خور توجهی بر اقتصاد مشاهده می‌شود. از طرفی این صنعت می‌تواند در توسعه مناطق نیز نقشی موثر ایفا کند. به عبارتی، توسعه خدمات جهانگردی علاوه بر اینکه اصالت‌های منطقه‌ای را برجسته می‌سازد، از حاصل آن در حفظ و ساماندهی این اصالت‌ها و نیز به وجود آوردن توازن بهینه منبع و طرز استفاده مناسب از آن برای حفظ و نگهداری و رشد و توسعه منابع طبیعی و ملی نیز بهره می‌جوید و همزمان با آن از مزایای اقتصادی مربوط به آن هم برخوردار می‌شود (میکائیلی، ۱۳۷۹: ۲۲ و ۲۱). برخی از کشورهای جهان همگام با برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری و در نهایت توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به بعد پایداری آن نیز توجه دارند و سیاست توسعه پایدار گردشگری را در پیش می‌گیرند (گریفتین،

۱۳۷۷، ۱۰). در گردشگری پایدار، توجه به نیازهای جامعه میزبان اهمیت و فراوانی دارد و به هنگام برنامه‌ریزی و در فرایند مدیریت، به این نیاز توجه زیادی می‌شود، به‌ویژه در چنین صنعتی به این مسئله توجه می‌شود که مبدا این موضوع بر ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان تأثیرات ویرانگر یا منفی بگذارد (گی. چاک، ۱۳۸۲: ۲۸۸). در سال ۱۹۹۹ کنفرانس ملل متحد دربارهٔ محیط و توسعه و کنفرانس زمین در ریو اظهار کردند که سفر و گردشگری به‌عنوان یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد، شرایط مناسب و مثبتی را برای رسیدن به توسعه پایدار فراهم می‌آورد (W.T.O, 1999: 1). جهانگردی شهری اکنون به فعالیتی مهم بدل گشته است که جریان کارها، اقدام‌های اجتماعی و تغییرات فضایی فراوانی را به‌ویژه در کشورهای اروپایی شکل می‌دهد (کازس، ۱۳۸۲، ۱۰). بنا به گفته داویدسون، گردشگری تجاری به صورت سفر مردم برای اهدافی که با کارشان مرتبط است، از قدیمی‌ترین اشکال گردشگری به شمار می‌آید (Davidson, 1994: 1).

۲-۴. مفهوم اقتصاد غیررسمی

فایگ فعالیت‌های اقتصاد زیرزمینی را به چهار نوع غیر قانونی، گزارش نشده، ثبت نشده و غیررسمی طبقه می‌کند و با این توضیح که معیار اندازه‌گیری ابعاد هر نوع از این فعالیت‌ها، درآمد کل ایجاد شده توسط هر یک از آنها می‌باشد، تعاریف زیر را برای هر یک از آنها ارائه می‌کند:

الف) اقتصاد غیر قانونی: درآمد تولید شده توسط آن گروه از فعالیت‌های اقتصادی را شامل می‌شود که قوانینی را که شکل‌های قانونی تجارت را تعریف می‌کنند، نقض می‌نمایند. فعالان در اقتصاد غیر قانونی به تولید و توزیع کالاها و خدمات ممنوعه اشتغال دارند. از منظر توسعه اقتصادی، قابل توجه‌ترین فعالیت غیر قانونی تولید مواد ممنوعه (نظیر مواد مخدر) و بازار سیاه نرخ ارز است.

ب) اقتصاد گزارش نشده: اقتصاد گزارش نشده شامل آن گروه از فعالیت‌های اقتصادی می‌شود که قواعد نهادی در مورد الزامات گزارش‌دهی به مراکز آمار دولتی را رعایت نمی‌کند. معیار خلاصه در مورد اقتصاد گزارش نشده، مقدار درآمد ثبت نشده است، یعنی مقدار درآمدی که بایستی (تحت قواعد و رویه‌های موجود) در نظام‌های

حسابداری ملی (نظیر حساب‌های تولید و درآمد ملی) ثبت شود، اما نمی‌شود. درآمد ثبت نشده، اختلاف بین درآمد یا محصول کل و مقدار درآمد یا محصول لحاظ شده یا به حساب آمده توسط نظام حسابداری آماری را نمایش می‌دهد.

ج) اقتصاد غیررسمی: اقتصاد غیر رسمی شامل آن گروه از فعالیت‌های اقتصادی می‌شود که هزینه‌ها (گریز از پرداخت هزینه‌های معاملاتی) را نادیده می‌گیرند و از منافع و حقوق مندرج در قوانین و قواعد اداری پوشش دهنده روابط مالکیت، صدور پروانه بازرگانی، قراردادهای کارگری، خسارات، نظام‌های اعتبار مالی و تأمین اجتماعی، محروم می‌شوند. معیار خلاصه برای اقتصاد غیر رسمی درآمد تولید شده توسط کارگزاران اقتصادی است که به‌طور غیر رسمی عمل می‌کنند (فایگ، ۱۹۹۰: ۲-۹۹۱). توماس در تشریح آنچه که خود آن را «فعالیت اقتصاد غیر رسمی» می‌نامد، می‌گوید: «در مفهوم وسیع، منظور کلیه فعالیت‌هایی است که به عللی در حساب‌های ملی نمی‌آید (توماس و دیگران، ۱۳۷۶: ۳). چاگ و اوپال در کتاب خود با عنوان «اقتصاد سیاه در هند» جایگاه اقتصاد سیاه را در کل فعالیت‌های کشور در یک سال با نمودار زیر توصیف نموده‌اند.

در این نمودار فعالیت‌های اقتصادی کشور به دو بخش کلی اندازه‌گیری شده و اندازه‌گیری نشده تقسیم شده است. از مجموعه انواع درآمدهایی که تحت هر یک از این دو بخش طبقه‌بندی می‌شوند، تنها درآمدهایی که منبع آن‌ها قانونی بوده و مالیات آن‌ها، در صورت شمول، پرداخت شده، اعم از آنکه توسعه نظام حسابداری اقتصادی اندازه‌گیری شده باشد یا نشده باشد، از حیطه اقتصاد سیاه خارج هستند. مابقی درآمدها، یا به علت غیر قانونی بودن منبع درآمد آنها و یا به دلیل فرار از پرداخت مالیات، در محدوده اقتصاد سیاه قرار می‌گیرند. تأکید چاگ و اوپال بر ملاکهای غیر قانونی بودن و فرار از مالیات (باز هم به عنوان عملی غیر قانونی) برای تعریف اقتصاد سیاه و تمرکز بر معیار درآمد، برای اندازه‌گیری آن است. خلعت‌بری در تعریف اقتصاد زیرزمینی می‌گوید: «منظور از اقتصاد زیرزمینی مجموعه‌ای از فعالیت‌های مولد ارزش افزوده است که در قالب اقتصاد رسمی تعریف و گنجانده نمی‌شود. فعالیت‌های خارج از بازار خانوارها و سازمان‌های غیر انتفاعی و نیز آن دسته از فعالیت‌های بازار که به دلایل

گونگون به دور از چشم مقامات نگاه داشته می شود، مجموعه فعالیت های سازنده اقتصاد زیرزمینی را بوجود می آورد (خلعت بری، ۱۳۶۹: ۵)

نمودار ۱. جایگاه اقتصاد سیاه در کل فعالیت های

اقتصادی کشور از دید چاگ و اوپال

۳-۴. مفهوم فضا

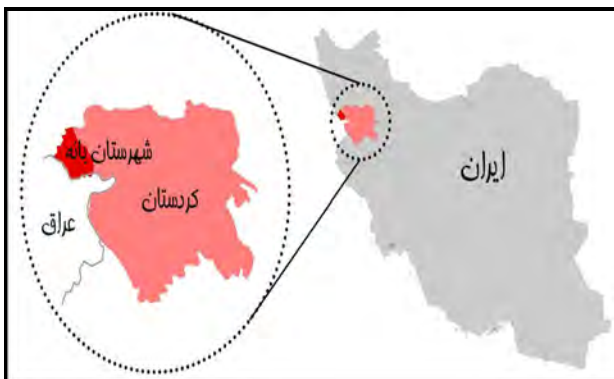
با گسترش زندگی شهرنشینی دریچه ای جدید به سوی جهانی نو پدیدار گشت. جهانی که حیات خاص خود را اقتضا می نمود، کنشگران خاصی را می طلبید، سیستم جمعیت ازهای را به دنبال داشت و نتیجتاً فضا، خرده فضا، اماکن و محیط های نو ظهوری را ایجاد نمود. شهر نماد قدرت و پیشرفت قلمداد شد و عناصر انسانی و غیر انسانی شهر امروزه مهو همه رنگ و بوی مدرنیته را به همراه داشتند. درتبیین انسانشناختی از مفهوم فضا اندیشه هانری لو فبور مکانی ویژه دارد. وی به ویژه در «تولیدفضا» فضا را نه تنها یک پدیده طبیعی یا استعلایی بلکه یک تمامیت تاریخی و یک تولید اجتماعی می داند. در واقع فضا از یک سو تجربه ی تاریخی ماست و از سویی دیگر تجربه ی

زندگی روزمره ما. (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۳۲) فضا مفهومی به خودی خود بدیهی نیست. این مفهوم معنایی به مراتب گسترده تر از تعریف نسبتاً ساده‌ی فضای فیزیکی یا طبیعی که به طور ضمنی در مباحث مطرح می‌شود و به ابعاد سه گانه‌ی جهان بیرونی یعنی به توآرها، جدایی‌ها و فاصله‌های میان افراد و اشیا و میان اشیا اطلاق می‌شود، دارد. (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۶۱) از نظر راپاپورتن ظریاتی که در مورد مفهوم فضا به عنوان بعد مهمی از محیط به ویژه در ارتباط با روابط انسانی ارائه می‌شود، مختلف است. برخی فضا را تعیین کننده روابط انسانی می‌دانند که به جبر یون معروفند. بعضی فضا را بعد مادی جامعه فرض می‌کنند و روابط اجتماعی را در شکل دادن به آن مؤثر می‌دانند. بعضی معتقدند فضا امکانات و محدودیت‌هایی ایجاد می‌کند که مردم بر اساس معیارهای فرهنگی خود آن را انتخاب می‌کنند. (تولایی، ۱۳۷۲: ۷)

۵. موقعیت و ویژگی‌های شهرستان بانه

شهرستان بانه به عنوان غربی‌ترین شهرستان کشور در استان کردستان دارای ویژگی‌های خاصی است که آن را از دیگر نواحی کشور متمایز ساخته است. وجود ارتفاعات شرقی شهرستان و نیز عمود بر جریانهای آب و هوایی غربی، شرایط طبیعی شهرستان بانه را به نحوی تحت تاثیر قرار داده که با وجود اینکه در منطقه‌ای کوهستانی واقع شده است، نسبت به دیگر نواحی منطقه سردسیر کردستان، دارای آب و هوایی متعادل تر است. این امر باعث شده است که شهرستان بانه در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان کردستان از منابع سطحی و زیر زمینی غنی‌تری برای توریسم و گردشگری بهره‌مند گردد. تحولات جمعیتی این شهرستان به دلیل بروز نا امنی‌های غرب کشور در خصوص جنگ ایران و عراق و نیز درگیری‌های حزب دموکرات با نظام جمهوری اسلامی ایران، با تحولات زمان مشابه در کل کشور متفاوت به نظر می‌رسد. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بر خلاف شهرهای غربی استان کردستان و نیز سایر شهرهای کشور نرخ رشد جمعیتی شهر بانه، به دلیل نا امنی، بسیار پایین بوده، و نیز در دوره ۷۵-۱۳۶۵ بر خلاف روند نزولی جمعیت استان و کشور به دلیل سیاست‌های کنترل جمعیت و محدودیتهای اقتصادی، جمعیت شهر بانه از رشد بسیار بالایی برخوردار بوده

که ناشی از بازگشت مهاجران رانده شده دوره قبل به روستاهای منطقه می باشد.

نقشه ۱. موقعیت شهرستان بانه در همسایگی با کشور عراق

متأسفانه اقتصاد غیررسمی مرزی، علیرغم مشکلات سیاسی، نهادی و اقتصادی فراوان، اسکلت بندی اقتصاد بانه را تشکیل می دهد. در این شکل از تجارت هر خانواده روستایی از طریق اسب و یا حتی ماشین خریداری شده به کار تجارت مرزی مشغول هستند. در نواحی شهری نیز وضعیت تقریباً مشابه است. تجارت شهری نیز در دو بخش فعال است. بخش اول آن فعالیت های تجاری مربوط به کالاهایی است که از مبادی رسمی وارد کشور شده است و بخش دیگر آن از عملیات تجاری و بازرگانی معطوف به قاچاق مرزی است که این بخش نیز مانند تجارت و مبادلات روستایی به سبک غیر قانونی انجام می شود.

شهر بانه در ابتدا به دلایل سیاسی برای حفاظت از مرزهای ایران در همسایگی عراق به مرکز شهرستان تبدیل شده و دارای نقش اداری - سیاسی، نظامی بوده است. با اینکه این شهر هم اکنون همین نقش را دارد ولی به دلیل آرامش نسبی منطقه مرزی ایران و عراق نقش بازرگانی و تجاری نیز بر آن افزوده شده است. مسائلی مانند بیکاری، اشتغال کاذب، قاچاق، خروج سرمایه های اقتصادی از منطقه، کاهش قدرت هویت های بومی - سنتی، کاهش سرمایه اجتماعی کافی و بی اعتمادی اجتماعی، عدم بهره مندی از برخی عناصر زیربنایی - رفاهی همچون لوله کشی آب آشامیدنی سالم، شبکه های فاضلاب، معضل جاده های روستایی، شهرنشینی بی قواره، مهاجرت روستا به شهر، خانه سازی نامستحکم، غیرقانونی و غیراستاندارد، همگی مسائلی بنیادین در منطقه هستند که علی رغم مهیا شدن زمینه های بهبود آنها در چند سال اخیر، بواسطه رونق

توریسم تجارت مرزی و افزایش درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مرزی، هنوز نیاز به برنامه ریزی علمی و اجرای دقیق دارد تا در جهت بهبود و ارتقای آن‌ها، چنان که شایسته منطقه باشد، ظهور و بروز عملی بیابد.

۶- پیامدهای عملکردی - فضایی اقتصاد مرزی و توریسم تجاری

اختلاف نرخ ارز داخل و خارج کشور ناشی از سوبسیدهایی که دولت بر ارز قرار داده است باعث شکل‌گیری جریان‌هایی در مبادله کالا به صورت رسمی و گاهی غیررسمی در مبادی مرزی کشور شده است. سودهای هنگفتی در نتیجه این نوع فعالیت نصیب افرادی می‌شود که به واردات غیررسمی کالا در نوارهای مرزی کشور می‌پردازند. در نتیجه این امر جریان‌هایی از مبادله کالا میان مرزنشینان کشور با عاملان واقع در کشورهای همسایه پدید می‌آید. واقع شدن منطقه مرزی بانه در مدار جریان‌های ملی و بین‌المللی و رونق ناشی از آن مهم‌ترین پیامدی است که پس از دهه ۱۳۷۰ می‌توان برای این منطقه در حاشیه رانده شده برشمرد. اصولاً مناطق مرزی به دلایل دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت و جابه‌جایی مداوم جمعیت، تفاوت‌های فرهنگی، قومی، مذهبی با مناطق داخلی کشور، ضدیت سیستمی و تهدیدهای خارجی به صورت بالقوه در خارج از مدار توسعه‌یافتگی قرار دارند. وجود فعالیت‌های اقتصادی وابسته به ارتباطات مرزی می‌تواند به عنوان فرصتی برای به تحرک وا داشتن این مناطق محسوب شود. در کنار این فرصت، چالش‌هایی نیز متوجه مردم و مسولان مرزنشینان است. پیامدهای فضایی و اقتصادی ناشی از اقتصاد غیر رسمی مرزی و نیز توریسم تجارت مرزی در دو سطح شهری و منطقه‌ای قابل بحث و بررسی است.

۱-۶. پیامدهای عملکردی - فضایی اقتصاد مرزی و توریسم تجاری در شهر بانه
- تغییر هسته تجاری شهر از اطراف راسته خیابان اصلی مرکز شهر به ضلع شمال و شمال غربی شهر: تا قبل از دهه هفتاد شمسی شهر بانه فاقد هر گونه محل سرپوشیده‌ای به عنوان بازار یا پاساژ بود و تنها مرکز عمده تجاری شهر نیز فقط در اطراف راسته خیابان اصلی و در مرکز شهر مشاهده می‌شد. اما از دهه هفتاد و بویژه

هشتاد به بعد، مراکز تجاری شهر به صورت پاساژهای دو و سه طبقه و اخیراً چند طبقه نمایان شدند. با توجه به عدم وجود فضای توسعه جدید در اطراف راسته خیابان اصلی، هسته تجاری جدید شهر به قسمت شمال و شمال غربی شهر (بولوار شهرداری، خیابان شهدا و میدان جهان) منتقل شد. تغییر مرکز تجاری شهر از طرفی موجب تجمع و تراکم مراکز اداری (شهرداری، بنیاد مسکن، آتش نشانی، هلال احمر و ...)، بانکها و مراکز خدماتی و اقامتی و پذیرایی گردید و از طرف دیگر افزایش قیمت زمین و مسکن را در این قسمت از شهر در پی داشت. تجمع مراکز تجاری شهر در این بخش به طور غیر مستقیم موجب رونق فعالیت‌های ساخت و ساز شده‌طوریکه در سال ۱۳۷۰ الی ۱۳۷۵ فاز یک و دو شهرک گلشهر و از سال ۱۳۷۸ الی ۱۳۸۲ فاز یک و دو شهر آزادگان در این بخش از شهر احداث گردیدند (امین‌نژاد، ۱۳۸۳: ۶۳).

- احداث پاساژهای تجاری متعدد در سطح شهر بانه: شکل‌گیری مراکز

تجاری به صورت پاساژ، مهم‌ترین و بارزترین اثر کالبدی فعالیت‌های اقتصادی رسمی و غیررسمی مرزی بر روی شهر بانه محسوب می‌شود. از سال ۱۳۷۵ تنها در مدت ۷ سال تعداد ده پاساژ بزرگ با مساحت کل ۸۹۵۰ متر مربع با ۸۳۱ دهنه ساخته شدند این مراکز تجاری محل عرضه و فروش کالاهای خارجی وارد شده از بازارچه مرزی سیرانبنده به صورت رسمی و سایر مبادی غیررسمی می‌باشند که عمدتاً به صورت قاچاق و غیر قانونی وارد شده‌اند. مقیاس عملکردی این مراکز به سطح منطقه محدود نمی‌شود، بلکه به سبب وفور کالاهای خارجی با قیمت پایین‌تر و کیفیت مناسب، حوزه تأثیر خود را به فراتر از سطح محلی گسترش داده است به نحوی که مسافران متعددی از استان‌های مختلف کشور به ویژه آذربایجان غربی و شرقی و استان‌های شمالی کشور را جذب خود کرده است. بنا به گزارش فعله‌گری، رئیس میراث فرهنگی استان کردستان در سال ۱۳۸۸، در چهار ماه نخست سال، ۱۴۳۸۵۰۰ نفر از شهر بانه دیدن کرده‌اند (فعله‌گری، ۱۳۸۸).

- افزایش عملکردهای خدمت‌رسانی به توریسم: در نگاه اول به سیمای

کالبدی شهر کوچک بانه، تعدد بانکها و مراکز خدماتی همچون مسافرخانه، هتل، رستوران و مراکز پذیرایی توجه را به خود جلب می‌کند. علاوه بر این، حضور مستمر

توریسم اقتصاد تجاری در شهر بانه، باعث ایجاد مشاغل پنهان وابسته به خدمت‌رسانی مسافران، همچون دلال‌های اجاره یک‌الی دو روزه مسافرخانه، هتل و یا حتی منازل مسکونی دارای مجوز از سمت میراث فرهنگی بانه شده است. فضای شهر بویژه در ایام تعطیل، به فضای یک شهر توریستی تبدیل می‌شود.

- افزایش درآمد شهرداری بانه به سبب جذب توریسم تجاری بالا در اثر اقتصاد

مرزی: ورود کالاهای خارجی از طریق مرز و توزیع آن در داخل شهر بانه طی چند سال اخیر باعث جذب بالای مسافرانی شده است که به قصد خرید این کالاها از اقصی نقاط کشور به این شهر مراجعه می‌کنند. افزایش ساخت و ساز مجتمع‌های تجاری و در کنار آن پراکنده رویی شهری ناشی از توسعه‌های جدید شهری در نتیجه رونق کسب و کار در منطقه مرزی بانه، درآمد شهرداری بانه در بخش عوارض و مالیات به شدت افزایش داده است. در سال ۱۳۸۲، درآمد شهرداری بانه تنها از بخش بازارچه مرزی رسمی سیران‌بند، به طور مستقیم یک میلیارد تومان بوده است (امین‌نژاد، ۱۳۸۳: ۶۴). این رقم برای شهری با جمعیت ۶۰ هزار نفری در سال ۱۳۸۲، نشان از درآمد بالای شهرداری از بخش فعالیت اقتصاد وابسته به مرز منطقه دارد. مهیا شدن این منبع درآمد برای شهری که وابستگی چندانی به کسب درآمد از بخش کشاورزی و صنعت ندارد، می‌تواند به عنوان فرصتی جهت صرف این درآمد در ایجاد زیرساخت‌های توسعه شهر و منطقه قلمداد شود. فرآیند تبدیل این فرصت به قوت در منطقه مرزی بانه، نیازمند همکاری مدیران شهری و اعضای شورای شهر بانه از یکسو و مشارکت مردم از سوی دیگر است.

- مصرف کالاهای لوکس و اجناس خارجی: به دلیل نقش و کارکرد ویژه شهر بانه،

شیوه‌ای از مصرف در شهر رواج یافته است که غالباً با شرایط محلی و یا گذشته نه‌چندان دور شهر همخوان نیست. بازارچه مرزی سیران‌بند و قاچاق غیر رسمی کالا سبب شده است که مصرف شهروندان بانه‌ای در نوع کالاها، لوکس‌تر و تا حدودی تجملاتی‌تر شود که این امر در میان قشر مرفه و دست‌اندرکار تجارت نمود بیشتری دارد.

۲-۶. پیامدهای عملکردی - فضایی اقتصاد مرزی و توریسم تجاری در منطقه

مرزی بانه (شهرستان بانه)

- رونق اقتصاد غیررسمی مرزی و تحول پرشتاب شهرستان بانه ناشی از

تحولات سیاسی عراق: تحولات سیاسی کردستان عراق طی دههٔ اخیر یکی از مهم‌ترین عواملی است که موجبات رونق اقتصاد مرزی را در منطقهٔ بانه فراهم آورده است. کشور عراق و بخصوص منطقه کردستان عراق در ۳۰ سال اخیر با افت و خیزهای شدیدی مواجه بوده‌اند. در سال‌های بعد از اتمام جنگ تحمیلی ایران-عراق، به دلیل نابسامانی روابط کردهای عراق با حاکمیت کشور، سکونتگاه‌های شهرستان مرزی بانه، شاهد ورود آواره‌های کرد عراقی، به شهرهای خود بودند. پس از حمله ایالت متحده آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ و پس از آن شکل‌گیری حکومت محلی کردستان عراق در سال ۲۰۰۵، بسیاری از مهاجران عراقی به کشور خود بازگشتند و به سبب سیاست‌های حکومت جدید، منطقه مرزی همجوار، مبادلات تجاری که پس از جنگ تحمیلی میان مناطق مرزی کردستان ایران و کردستان عراق آغاز شده بود، وارد مرحله جدیدی شد و در این دوره (از سال ۱۳۸۴ به بعد) رونق بیشتری یافت.

- وابستگی شدید اقتصادی و عملکرد منطقه به اقتصاد ناپایدار مرزی: نبود

صنایع تولیدی و کارخانجات صنعتی از یک‌سو و عدم وجود کشاورزی توسعه یافته به دلیل ماهیت کوهستانی منطقه از سوی دیگر باعث شده است که جمعیت در سنین کار و فعالیت شهرستان، از مشکلات بی‌کاری رنج ببرند. درصد بالای بیکاری در شهرستان و عدم امکان بهره‌گیری از نیروی کار، تعداد کثیری از جوانان روستایی و شهری را به سمت فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی و قاچاق کالا، ناشی از موقعیت مرزی منطقه سوق داده است. علی‌رغم اینکه این افراد با این نوع فعالیت درآمدهای خوبی هم بدست می‌آورند، اما مشکلات عدیده‌ای هم نیز گریبان‌گیر آنها می‌شود. از آن جمله است: عبور غیر قانونی افراد از مسیر کوهستانی و صعب‌العبور مناطق مرزی به دلیل مواجهه با نیروهای امنیتی و خطر درگیری و جان باختن، ثبت و ضبط کالاهای قاچاق بر مبنای قانون و سیاست‌های مرزی اعلامی و مرزبانی در نوار مرزی و کولبری که وجهه قانونی نداشته و با خطرات طبیعی و انسانی مواجه است و... دارد. فعالیت‌های مرزی و جریان‌های اقتصادی موجود شهرستان که اساس رونق‌های اخیر منطقه را دربرمی‌گیرد، وابستگی کامل به سیاست‌هایی دارد که در مناطق مرزی توسط مرکز

به کار گرفته می‌شوند. در کنار این مسئله، واقعی شدن نرخ ارز در ایران می‌تواند اثرات چشمگیری بر فعالیت غیررسمی مرزنشینان داشته باشد. سودی که اکنون مردم مرزنشین فعال در اقتصاد کوله‌بری مرزی به دست می‌آورند، در واقع ناشی از اختلاف ارزی است که به عنوان سوبسید بر ارز داخلی در اختیارشان قرار می‌گیرد. مرزنشینان دلارهای ارزان قیمت دولتی را خریداری می‌نمایند و با استفاده از این دلارهای ارزان قیمت به خرید کالاهای خارجی با نرخ واقعی در آن سوی مرز می‌پردازند. اگر سیاست دولت به گونه‌ای پیش برود که نرخ دلار در ایران به نرخ واقعی برسد، دیگر قاچاق کالا و فعالیت غیررسمی سودی را برای مرزنشینان در پی نخواهد داشت. بنابراین به دلیل امکان تغییر سیاست‌های مرکزی و همیشگی نبودن این منبع درآمد مرزی، نمی‌توان به این اقتصاد به عنوان اقتصادی پایدار نگریست.

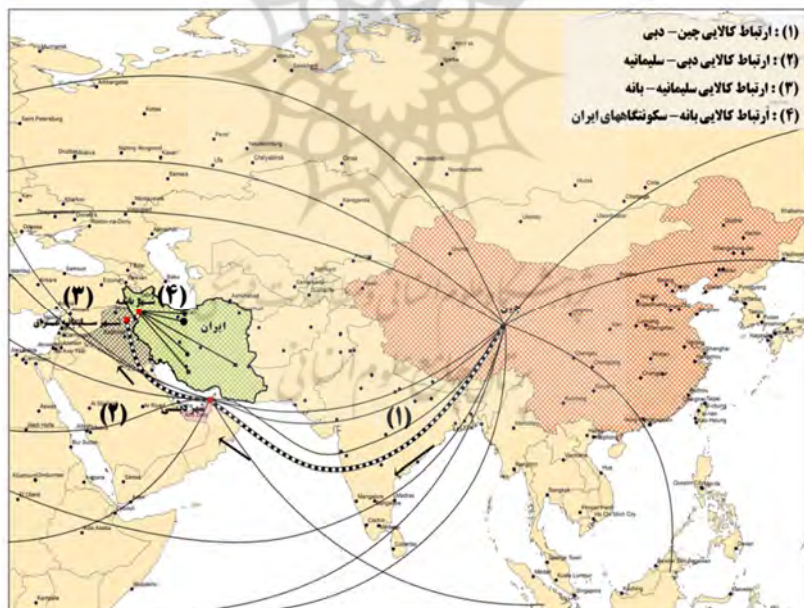
- جریان فضایی مبادله کالای غیررسمی در شهرستان بانه: کشور چین، شهر دبی در امارات متحده عربی و شهر سلیمانیه در کردستان عراق، سه پل جریانات فضایی خارج از کشور در انتقال کالای غیر رسمی از مبادی غیر رسمی به شهرستان بانه هستند. شرکت‌هایی به صورت تضمینی کالاهای درخواستی را از کشور چین و گذر از دبی و سلیمانیه به شهر بانه می‌رسانند. کوله‌برهای مرزی نیز تحت نظر این شرکت‌های خصوصی غیر رسمی، کالاهای تجاری را از طریق چارپایان و یا بصورت انفرادی از مرز ایران - عراق با عبور از راههای صعب‌العبور به داخل کشور انتقال می‌دهند. زمانی که کالاها بصورت غیر رسمی وارد کشور شدند، بواسطه ورود توریسم تجاری به داخل شهرستان، حوزه تاثیرشان کل کشور را حتی تا شرقی‌ترین سکونتگاه‌ها، در برمی‌گیرد (نقشه ۲).

- رونق روستاهای شهرستان در نتیجه وجود اقتصاد مرزی: موقعیت مرزی شهرستان بانه شرایطی را پدید آورده که طی آن بیشتر روستاهای نزدیک به مرز به عنوان انبار و بارانداز کالاهایی در نظر گرفته شده‌اند که از طرق غیر رسمی وارد کشور می‌شوند (نقشه ۳). علاوه بر این، درآمد غیر رسمی از اقتصاد غیر رسمی مرزی باعث شده است که ساکنین روستایی کمتر تمایل به مهاجرت به شهرهای مجاور داشته باشند. در کنار این مسائل، سطح مناسب خدمات روستایی باعث رونق زندگی روستایی

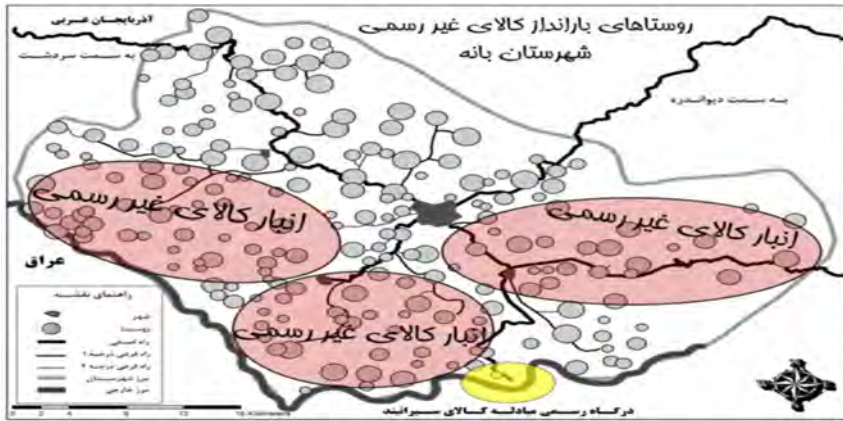
در شهرستان بانه شده است و این امر مسبب تثبیت جمعیت روستایی شده است.

- جریان خانه های دوم لوکس و چنگ اندازی به طبیعت: به نظر می‌رسد در هر جایی که طبیعت مطلوب و درآمد قابل قبول وجود داشته باشد، اقشاری از مردم تمایل به داشتن خانه دوم در دل طبیعت و سرمایه‌گذاری در امر ساخت و ساز وجود دارد. چنین فرآیندی همچون نمونه‌های آن در کلاردشت مازندران، دماوند تهران (دشت مشاء)، فاز چهارم مهرشهر کرج و محور فومن — ماسوله در گیلان؛ در محور سورین شهرستان بانه نیز در حال شکل‌گیری است. محور سورین در فاصله ۲۰ دقیقه‌ای از مرز ایران - عراق قرار دارد که دارای طبیعتی زیبا و جذاب است. مردم مرفه و دوست‌دار طبیعت شهرستان بانه، جریانی از ساخت و ساز ویلایی را در این محور بوجود آورده‌اند که این مسئله با عنوان چنگ اندازی به محیط زیست برای منافع شخصی، طبیعت را از خطر مصون نگه نمی‌دارد (نقشه ۴).

نقشه ۲. جریان فضایی مبادله کالا به صورت غیر رسمی؛

مراحل انتقال از کشور چین تا شهرستان بانه

نقشه ۳. موقعیت روستاهای مرزی انبار و بار انداز کالای قاچاق مرزی

نقشه ۴. محور توریستی و گردشگری سورین

جدول ۲. تحلیل استراتژیک سوات

نقاط قوت	نقاط ضعف	
<p>A1- موقعیت مرزی شهرستان بانه و امکان تبادلات مرزی</p> <p>A2- ارتباط اقتصادی با عراق</p> <p>A3- درآمدناشی از حضور گردشگر و مبادله کالا</p> <p>A4- رونق روستاها در نتیجه پیامدهای اقتصاد غیررسمی</p> <p>A5- جمعیت جوان شهرستان و تجربه آنها در امر اقتصاد</p> <p>A6- وجود نیروی کار جوان</p> <p>A7- تامین مالی مردم از طریق اقتصاد غیررسمی</p> <p>A8- روند روبه رشد شناخت شهرستان در سطح ملی</p> <p>A9- حجم بالای گردشگر در شهرستان</p> <p>A10- روند روبه رشد مراکز خرید، رستوران و هتل‌ها</p> <p>A12- وجود طبیعت زیبای جنگلی و سرسبز کوهستانی</p>	<p>B1- عدم وجود نهادها یا فرهنگ‌های اجتماعی</p> <p>B2- وابستگی شدید مردم به اقتصاد غیررسمی</p> <p>B3- در خطر بودن جان افراد کوله</p> <p>B4- وضعیت نامشخص سرمایه‌های در گردش و حمایت ضعیف از جریان‌های سرمایه‌گذاری</p> <p>B5- تغییر ساختار از کشاورزی به اقتصاد غیررسمی</p> <p>B6- دید منفی نهادهای امنیتی به اقتصاد غیررسمی</p> <p>B13- کمبود امکانات، خدمات و زیرساختها</p> <p>B14- دسترسی نامناسب به شهرستان و نواحی مرز</p> <p>B18- عدم وجود محورهای تفریحی-گردشگری</p> <p>B19- عدم سرمایه‌گذاری در صنعت و کشاورزی</p>	<p>فاکتورهای داخلی</p>
<p>C1- رسمی نمودن اقتصاد غیررسمی مرزی شهرستان</p> <p>C2-C11- توسعه روابط اقتصادی رسمی ایران و عراق و کنترل و مدیریت محلی</p> <p>C3-C6, C8, C9, C11- تزریق درآمدهای شهرستان در بخشهای زیرساختی، خدماتی و تولیدی</p> <p>C1, A5, C6, C11- ایجاد منطقه آزاد تجاری</p> <p>A7-C8- برقراری نظام مالیاتی دقیق در شهرستان و استفاده از آن برای ایجاد توسعه پایدار در شهرستان</p> <p>A8, A9, A10, A12-C7, C9, C11- هدایت سرمایه جهت تقویت زیرساختهای صنعت توریسم و نیز ایجاد و توسعه محورهای گردشگری</p>	<p>B2-C3- کاهش وابستگی به اقتصاد غیررسمی از طریق تقویت سایر بخشهای اقتصادی</p> <p>B4, B19-C5- حمایت از جریانهای سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌های در گردش</p> <p>B5, B6-C8- توجیه ارگانها و نهادهای مختلف امنیتی کشور نسبت به مسئله اقتصاد غیررسمی مرزی</p> <p>B13, B14-C3, C4, C11- تقویت زیرساختهای حمل و نقل شهرستان</p> <p>B10, B13, B18-C9, C12, C15- توسعه صنعت توریسم شهرستان بانه</p>	<p>فاکتورهای خارجی</p>
<p>D1- امکان درگیری و نزاع میان شاغلین بخش غیررسمی با نهادهای امنیتی</p> <p>D2- امکان به خطر افتادن تمامیت ارضی کشور در نتیجه سیاستهای برنده برنده مبادله غیررسمی کالا میان کردستان ایران و عراق</p> <p>D3- امکان استفاده نامناسب از سرمایه‌های در گردش</p> <p>D5- امکان هدر رفتن سرمایه‌های طبیعی و گردشگری</p> <p>D6- بدلیل آگاهی و دانش ضعیف از ویژگیهای اکوتوریستی</p> <p>D7- تاثیرات منفی توریسم بر عادات سنتی مردم</p> <p>D7- از بین رفتن هویت اصیل مردم بومی بر اثر مواجهه با خیل عظیم مسافر</p> <p>D8- امکان آسیب رسانی به معیشت مردم شهرستان با بستن مرز و ممناعت از اقتصاد غیررسمی</p> <p>D9- نبود تنوع در کارکردها (صرفاً اقتصاد غیررسمی)</p> <p>D10- ناپایداری اقتصاد غیررسمی</p>	<p>D10, D8, D9, D10, D11- اقتصاد توسعه نیافته و در موضع تهدید قرار داشتن جایگاه حال حاضر شهرستان بانه</p> <p>B1- D4, D9, D10- تاثیر منفی توریسم بر آداب و سنن بومی شهرستان</p> <p>B2, B5- D4, D8, D9, D10- در خطر بودن معیشت اقتصادی مردم شهرستان در صورت تغییر سیاستهای ناگهانی دولت در خصوص مرادوات مرزی</p> <p>B4, B5, B9- D3- هدر رفتن سود به دست آمده به دلیل عدم وجود تمهیدات ویژه برای استفاده از آنها</p> <p>B2, B3- D1- در خطر بودن زندگی افراد درگیر با اقتصاد غیررسمی و عدم امنیت جانی</p> <p>B1, B4, B5, B6, B11, B12, B17- D2, D8- خطر افتادن تمامیت ارضی کشور</p>	<p>تهدیدها</p>

۷. چالش‌های توریسم تجاری مرزی؛ تحلیل منطقه‌ای و راهبردهای

استراتژیک

استفاده از جدول سوات، خاص برنامه‌ریزی استراتژیک و استخراج راهبرد و سیاست‌های حوزه مداخله است. جدول شماره ۲ نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید را در بخش توریسم تجاری و پیامدهای آن به‌گونه‌ای کنار هم قرار داده تا از التقاط دو دویی آن‌ها، راهبردهای استراتژیک حوزه‌های برنامه‌ریزی، تدافعی، تهاجمی و حوزه بحران به دست آید. منظور از عوامل داخلی آن دسته از مواردی است که به صورت بالفعل در منطقه مرزی بانه وجود دارند و منظور از عوامل خارجی، آن دسته از چالش‌هایی است که به صورت بالقوه در منطقه موجود می‌باشند و با کسب موقعیت، بالفعل خواهند شد.

در حوزه برنامه‌ریزی سعی بر این است تا از نقاط قوت منطقه مرزی بانه با استفاده از فرصت‌های موجود، راهبردهایی استخراج شوند که به رونق بیشتر منطقه کمک کند. این راهبردها عبارتند از:

- سالم سازی اقتصاد و چاره اندیشی بهینه برای اقتصاد غیر رسمی مرزی شهرستان،

- توسعه روابط اقتصادی رسمی ایران و عراق و کنترل و مدیریت محلی،

- تزریق درآمدهای شهرستان در بخشهای زیرساختی، خدماتی و تولیدی،

- ایجاد منطقه آزاد تجاری،

- برقراری نظام مالیاتی دقیق در شهرستان و استفاده از آن برای ایجاد توسعه پایدار

در شهرستان

- هدایت سرمایه جهت تقویت زیرساخت‌های صنعت توریسم و نیز ایجاد و توسعه

محورهای گردشگری.

در حوزه تهاجمی، هدف استخراج راهبردهایی است که از آن طریق با استفاده از

فرصت‌هایی که در منطقه وجود دارد بر ضعف‌های منطقه‌ای تهاجم صورت بگیرد.

راهبردهای این حوزه عبارتند از:

- کاهش وابستگی به اقتصاد غیر رسمی از طریق تقویت سایر بخش‌های اقتصادی،

- حمایت از جریانهای سرمایه گذاری و جذب سرمایه های در گردش،

- توسعه صنعت توریسم شهرستان بانه،

- تقویت زیرساخت های حمل و نقل شهرستان،
- توجیه ارگان ها و نهادهای مختلف امنیتی کشور نسبت به مسئله اقتصاد غیر رسمی مرزی.
- در حوزه تدافعی منطقه، با استفاده از نقاط قوت درونی موجود، بر تهدیدهای خارجی می تواند غلبه کند. این راهبردها عبارتند از:
- حمایت دولت مرکزی از مرزنشینان شهرستان در جهت ایجاد کرامت انسانی و وحدت ملی،
- چاره اندیشی قانونی برای اقتصاد غیر رسمی مرزی موجود از طریق بازنگری کلی در شیوه تفکر مدیریت توسعه ای حاکم بر شهرستان، برجسته سازی توریسم شهرستان بانه به عنوان قطب توریستی غرب کشور، مدیریت و پایش آثار توریسم بر فرهنگ بومی مردم و تقویت هویت اصیل شهرستان بانه.
- در حوزه بحران راهبرد ارائه نمی شود. چون هم عوامل داخلی در نقطه ضعف قرار داند، هم عوامل خارجی در موضع تهدید قرار دارند. بنابراین موارد که در این قسمت به آنها اشاره می شود به عنوان مسائل اساسی و بحرانی قلمداد می شوند و به عنوان زنگ خطر به اطلاع عموم می رسد. موارد حوزه بحران عبارتند از:
- اقتصاد توسعه نیافته و در موضع تهدید قرار داشتن جایگاه حال حاضر شهرستان بانه،
- تأثیر منفی توریسم بر آداب و سنن بومی شهرستان،
- به خطر افتادن تمامیت ارضی کشور،
- هدر رفتن سود به دست آمده به دلیل عدم وجود تمهیدات ویژه برای استفاده از آن ها،
- در خطر بودن زندگی افراد درگیر با اقتصاد غیر رسمی و عدم امنیت جانی
- در خطر بودن معیشت اقتصادی مردم شهرستان در صورت تغییر سیاستهای ناگهانی دولت در خصوص مراودات مرزی.

۸. بحث و نتیجه گیری

بخشی نگری، تمرکزگرایی، تصدی گری دولت، در حاشیه قرار داشتن مناطق مرزی و عدم وجود تحلیل های منطقه ای صحیح در مطالعات و برنامه ها، از عمده ترین مسائلی

هستند که مناطق مرزی کشور را به شدت با چالش مواجه ساخته است. نبود رونق و توسعه در مناطق مرزی به خودی خود احساس هویت، مالکیت و عرق ملی را در مرزنشینان کاهش داده و اسباب مهاجرت آنها به مناطق دیگر را فراهم می‌آورد. این امر خود عاملی برای تهدید تمامیت ارضی و امنیت ملی خواهد شد. تثبیت جمعیت در مناطق مرزی و به وجود آوردن احساس مالکیت بر توسعه محلی و رونق منطقه‌ای، مهم‌ترین اصلی است که علی‌رغم اینکه مرزنشینان را در لب مرزهای کشور، تشویق به حفظ و حراست از داشته‌های خود می‌کنند، تمایل به برقراری توسعه از درون همراه با حس مشارکت برانگیخته را چندین برابر می‌کند. بنابراین تثبیت توسعه مناطق مرزی از اصولی است که هم به نفع امنیت ملی و هم به نفع مردم مرزنشین است.

توریسم خرید (توریسم تجاری مرزی) و فعالیت اقتصاد غیررسمی مرزی، دو عامل اساسی در رونق شهرستان مرزی بانه طی سالیان اخیر محسوب می‌شوند که یکی بدون دیگری به هیچ وجه ممکن الوقوع نمی‌باشد. در واقع مرزنشینان منطقه مرزی بانه، از طریق کوله‌بری و فعالیت‌های وابسته به آن در جهت کسب درآمد، به جابجایی کالایی می‌پردازند که قرار است در شهر بانه در اختیار متقاضیان، که همان توریست‌های تجاری مرزی هستند، قرار بگیرد. لذا توریسم تجاری مرزی، عامل اساسی در جذب سرمایه و نیز عامل اصلی بروز پیامدهای فضایی و اقتصادی اخیر منطقه مرزی بانه است. اما سرمایه‌ای که توریسم تجاری در اختیار منطقه مرزی بانه قرار می‌دهد، همچون ثروتی است که نفت در اختیار کشور قرار داد. در صورتی که این سرمایه در راستای برقراری توسعه پایدار منطقه صرف نشود، تنها نوعی از وابستگی به سرمایه ناپایدار بادآورده را به وجود خواهد آورد، چنان‌که وابستگی امروز کشور به درآمدهای نفتی، اصلی‌ترین معضل کشور محسوب می‌شود. سیاست‌های متغیر در رابطه با مناطق مرزی، نوسانات نرخ ارز، دستور العمل‌های لحظه‌ای و متغیر در منطقه، خروج سرمایه از منطقه، نبود مدیریت جریان‌های گردش مالی و از همه مهم‌تر عدم وجود فرآیندی تعریف شده در جهت چگونگی استفاده از سرمایه‌های جذب منطقه شده و صرف آن در ایجاد زیرساخت‌های اساسی توسعه منطقه‌ای، اصلی‌ترین چالش‌هایی هستند که رونق‌های اخیر منطقه مرزی بانه را به سمت ناپایداری سوق داده است. علاوه بر

راهبردهای حوزه‌های مداخله بخش قبل، باید جهت کنترل، مدیریت و هدایت جریان‌های موجود به سمت ایجاد توسعه منطقه‌ای پایدار در منطقه مرزی بانه، موارد زیر جامعه عمل به خود ببوشند.

- درون‌زایی از طریق ایجاد فعالیت‌هایی که از منابع بومی منطقه مرزی بانه استفاده کند.
- ارتباط‌دهی شهرستان بانه به مناطق مرکزی کشور از طریق تقویت روابط اقتصادی و سیاسی با داخل کشور.
- محرومیت‌زدایی نه به صورت بخشی بلکه به صورت منطقه‌ای.
- تأکید بر کاهش نقش تصدی‌گری دولت با واگذاری امور اداری به مردم.
- هم‌پیوندی، همگرایی و ایجاد حس تعلق به کشور از طریق به رسمیت شناختن مالکیت توسعه برای مردم بومی.
- استفاده از فرصت‌های کشور همسایه از طریق نیاز سنجی؛ مثلاً ایجاد کارخانجات تولید مواد غذایی در نوار صفر مرزی و بکارگیری نیروی بومی.
- تقویت ارتباط اداری مسئولین ملی با مسئولین محلی.
- ادغام توریسم خرید با گردشگری طبیعی.
- مدیریت صحیح مبادلات مرزی.

منابع

- امین‌نژاد، کاوه و بوچانی، محمد حسین. (۱۳۸۳)، بازارچه مرزی بانه فرصتی برای پایداری شهر و پیرامون، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع‌رسانی شهرداری ها، سال ششم، شماره ۶۳، مرداد ۱۳۸۳.
- تولایی، نوین، (۱۳۷۲)، فضای شهری و روابط اجتماعی و فرهنگی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ی هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- توماس، جی. جی.، ریسکاوچ، رائول و سیستو، وینچنزو، (۱۳۷۶)، اقتصاد غیر رسمی، ترجمه وتل. خلعت‌بری، فیروزه، (۱۳۶۹)، اقتصاد زیرزمینی، مجله رونق، سال اول، شماره ۱. ۱۱-۵ و شماره ۲. ۱۱-۸.
- فکوهی، ناصر، (۱۳۸۳)، انسانشناسی شهری، تهران، نی فله‌گری، علی، ۱۳۸۸، مصاحبه با خبرگزاری فارس، گروه فضای مجازی، در : <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=8806020912>
- Aghazadeh, A., 2005, **Analytic and Applied Research on Criminal Policies About GoodIllicitly**, Aryan Publication, Tehran , Iran.
- Alizadeh, K., 2003, **The Effect of Presence of Tourists on the Sustainability of Environment**, Research in Geography , No. 44, Year.35.
- Cazes, G., Potier, F., 2004, **Urban Tourism, Translated in Persian by Salaheddin Mahallati**, University of Shahid Beheshti Publication.
- Davidson, R., 1994, **Business Travel, London: Pitman Publishing.**
- Donald, E., Hawkins, Shaun Mann, 2007, **The World Bank's Role in Tourism Development**, Annals of Tourism Research, Vol. 34, No. 2, pp. 348-363.
- Feige, E. L. 1990, Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach. World Development, 18, 7. 989-1002.
- Gee, Y., Chuk, 2003, **International Tourism; a Global Perspective**, Culture & Management Publication, Tehran.
- Griffin, Kand Tree, M.k., 1999, **Human Development**, Translated in Persian by Gholam Khaje Pour, Tehran, Wedad Publication.
- Laurel, J., Reid, S.,L.J., Smith, McCloskey, R., 2007, **The Effectiveness of Regional Marketing Alliances: A Case Study of the Atlantic Canada Tourism Partnership 2000-2006**, Tourism Management.
- Mikaeili, A.R, 2001, **Tourism Planning in Accordance With the Ecological Principles**, Research in Geography, No. 39, Year.32.
- World Travel, and Tourism Organization and International Hotel and Restaurant Association, 1999, **Tourism and Sustainable Development, The Global Importance of Tourism**, New York.